

Bir İlim Ve İrfan Mektebi Olarak Medresetüzzehra

Süleyman Yılmaz

Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

Bu çalışmada, Medresetüzzehrâ projesinin gerekçesi, kavram çerçevesi, tarihçesi, muhtevası ve genel özellikleri incelendi. Medresetüzzehra, Bediüzzaman Said Nursî tarafından geliştirilen farklı bir üniversite modelidir. Bediüzzaman'ın elli beş yıllık gaye-i hayalim dediği bir medeniyet projesidir. Bu üniversite modelinde, din ilimleri ile fen ilimlerinin birlikte okutulması hedeflenmiştir. Böylece, akıl ile kalp birlikte eğitilecektir. Bu üniversitede görev alacak âlimlerin ilim ve irfandan birlikte faydalanması öngörülmüştür. Burada yetişen talebelerin, Doğu-Batı medeniyetinin ortak mehasinlerine sahip olacağı düşünülmektedir. Okutulacak dersler; Beşeri ilimleri, Fen ve Felsefeyi içerecek ve talebelerin Mantıksal Zekâ (IQ) ve Duygusal Zekâsını (EQ) geliştirmesine vesile olacaktır. Bu üniversitede, eğitim dilinin Arapça, Türkçe ve Kürtçe olması düşünülmüştür. Medresetüzzehra projesi, Şark vilayetlerini intibaha getirip, kalkınmasına vesile olacaktır. Bediüzzaman tarafından birçok kere dönemin yöneticilerine sunulan Medresetüzzehra projesinin, konuya vakıf insanlarca değerlendirilip, pilot uygulamasının yapılabileceği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Medresetüzzehra, fen ilimleri, din ilimleri, felsefe

Medresetüzzehra
olarak
isimlendirilen,
din ilimleri ile
fen ilimlerini
buluşturma fikri
Bediüzzaman
tarafından
geliştirilen ve
kendi ifadesiyle
“elli beş sene bir
gaye-i hayalim
ve hayatımın bir
neticesi” dediği
bir projedir.

Giriş

İlim ve irfân insanoğlunun hayatını anlamlı ve önemli kılan, bir yönüyle hayatın konforunu sağlayan, diğer yönüyle bireysel duygularını tatmin eden vazgeçilmez iki unsurdur. Beşeri ve müspet ilimler, insanın bu dünyada kendini tanıması ve tekâmül etmesi için birer araçlardır. İnsan sahip olduğu donanımıyla, nereden gelip, nereye gideceğini, etrafındaki cereyan eden olayların anlamının ne olduğunu bilmek ister. Yunus’un mistik anlayışında ilim ve irfânın amacı; “*İlim ilim bilmektir, İlim kendin bilmektir, Sen kendini bilmezsen, Ya nice okumaktır?*” sorusunun da cevabıdır. 17. Yüzyıl İngiliz düşünürü Francis Bacon ise “*Bilgiyi; güç kaynağı*” olarak kabul eder. İlimsiz irfân ne kadar eksik ise, irfânsız ilim de o kadar eksik kalır (V. Sönmez, 2007). Eğitim felsefesiyle uğraşanlar ise bilimle felsefe arasında vazgeçilmez ilişkiyi kurarak, bilimsiz felsefeyi sağır ve dilsiz, felsefesiz bilimi ise kör kabul ederler.

Son iki asrın kesişiminde yaşamış olan İslâm mütefekkeri Bediüzzaman¹, insanlık adına hayatını iki temel konuya vakfetmiştir; bunlardan birisi İslâm âleminin fikri, hukuki ve ticari birlikteliğini içeren İttihâd-ı İslâm mefkûresi, diğeri ise Şarkı ayağa kaldıracağını, ilim ve irfanda cazibe merkezine dönüştüreceğini düşündüğü ve Van’da kurmayı hayal ettiği bir tedrisat merkezi. Medresetüzzehra olarak isimlendirilen, din ilimleri ile fen ilimlerini buluşturma fikri Bediüzzaman tarafından geliştirilen ve kendi ifadesiyle “*elli beş sene bir gaye-i hayalim ve hayatımın bir neticesi*” dediği bir projedir. Bu fikir, alışlagelmiş klasik bir üniversite projesinden öte, eğitim anlayışında akılla vicdanın, ilimle irfanın birlikte yoğurularak ete kemige bürüneceği büyük bir vizyonu taşımaktadır. Kültürel değerlerin, toplumsal ahlakın, bireysel etğin, rasyonel aklın, akademik öngörünün ve bilimsel felsefenin birlikte harmanlandığı, bir medeniyet projesinin adresidir. İfrat ve tefrit sınırlarında dolaşan insanlık için ne Avrupa’nın skolastik anlayışına, ne Bolşeviklerin İlah tanımazlığına, ne de Oryantalizmin taassuptan kaynaklanan doğmalarına teslim olmaksızın yükselebilecek bir idealizm anlayışıdır.

Polarize olmuş Doğu-Batı ekseninde, fikir ve hayat tarzından doğan anlaşmazlıkların kaynağında, duyuları ve duyguları mutlak teslimiyete bağlayan naklî din anlayışıyla, fikrileri kuşkuya bağlayan akli felsefe anlayışının çatışması yer alır. Din; özellikle Doğu Coğrafyasında doğru İslâm ve İslâm’a ait doğruları anlama irfânıyla maneviyatı öncüllerken, felsefe; özellikle Batı Coğrafyasında mistik anlayışın ötesindeki olayları, varlıkları, kısaca hayatı anlamlandırmakta neden-sonuç ilişkisi eksenindeki kuşkuardan yola çıkarak akla dayalı vizyonu öngörür. Bu yönüyle, Batı medeniyeti tevhid-i efkârî (fikir birliğini) esas alırken, Doğu medeniyeti ise tevhid-i kulûb’u (duygu birliğini) esas alır. Batı, işine duygularını karıştırmamayı öğütlerken, Doğu insanı duygularıyla hareket etmekten kendini alamaz. Bu durum; “*Enbiyanın ekserisi Şarkta ve hükemanın ağlebi Garpta gelmesi kader-i ezelinin bir remzidir*” ifadesiyle de örtüşmektedir². Bediüzzaman’a göre; Şarkı birincil olarak ayağa kaldırarak din ve kalbdır, akıl ve felsefe de-

1. Ö.T. Miladi: 23 Mart 1960.

2. Bediüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 140.

ğil. Buradan akıl ve felsefenin bir tarafa atılacağı manası çıkarılmamalıdır. İslam, bilim ve akla karşı değil, İslam hükümlerinin maddeci, materyalist ve inkârcı ideolojilere alet edilmesine karşıdır. Akıl ve felsefe de, dine hizmet ettiği sürece faydalıdır, problem yoktur, ama inkâr ve sapkınlığa hizmet ettiği sürece kesinlikle zararlıdır.

Bu çalışmada, hem Doğu'nun dogmatik kültürü, hem de Batı'nın materyalist kültürü arasında yer alan Anadolu hattında yükselen bir ilim-irfan mektebi fikrinin kavramsal çerçevesi, gerekçesi, tarihçesi, amacı, işleyişi, getirebileceği medeniyet mehasinleri hakkında bir deneme sunulmuştur. Yaşanılan coğrafyanın insan tabiatı ve kültürü üzerine yaygın etkilerinden bahsedilir. Avrasya jeopolitiğinde pek çok uygarlığa hamilik yapmış Osmanlı ve onun kültürel mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar yaşamış (1884-1920) bir edip olarak Ömer Seyfettin'in bu coğrafyanın insanların genel karakteristikleri hususundaki tespiti, belki de üzerinde çalışılan konuya farklı bir projeksiyon tutacaktır; *"Bu millet âlim değildir, ama ârifdir. Bu irfânı sayesinde pek çok şeyi okumuşlardan daha iyi sezer, fark eder ve bilir."*

Temel Kavramlar

Felsefe; Arapça kökenli bir kelimedir. Var olanların varlığı, kaynağı, anlamı ve nedeni üzerine düşünme ve bilginin bilimsel olarak araştırılması. Bir bilgi alanının ya da bilimin temelini oluşturan ilkeler bütünü. Bir filozofun, bir felsefe okulunun ya da bir çağın öğretisi. Kişisel yaşantının ve yaşamın derinliklerinden çıkan değerler ve bu değerler düzenine varma, dünyayı anlayış, algılayış vb. biçimi, dünya görüşü (TDK, Türkçe Sözlük).

İlim; Arapça kökenli bir kelimedir. Evrenin, evrendeki olguların ve olayların bir bölümünü ele alıp birtakım yöntem ve deney yolları kullanarak ve gerçeğe, gerçekliğe dayanarak birtakım yasalara ulaşan bilgi yolu, düzenli ve tutarlı bilgi (TDK, Türkçe Sözlük).

İrfân; Arapça kökenli bir kelimedir. Anlama, bilme, kültür, gerçeğe ulaştırıcı güçlü sezgi olarak tanımlanır. İrfân sahibi şahıslara arif denilir (TDK, Türkçe Sözlük).

Kelâm; Arapça kökenli bir kelimedir. İslam dininin inanç/akaid konularını irdeleyen ve tarihsel olarak bu çerçevede gelişen dinî-felsefi kuram ve teorilerle ilgilenen ilim dalıdır. Yaratıcının varlığı, birliği, peygamberlik ve ahiret olmak üzere İslamiyet'in ana ilkelerini konu edinen bilimdir (TDK, Türkçe Sözlük).

Medrese; İslam ülkelerinde, genellikle İslâm'ın kurallarına uygun bilginin okutulduğu öğretim kurumudur. Medreseler, *talim, terbiye ve tezkîye* sürecinin gerçekleştirileceği yerlerdir. Medreselerde okutulan dersler; *Din ve Hukuk Dersleri, Dil ve Edebiyat Dersleri, Felsefe Dersleri ve Müspet Bilim Dersleri* şeklinde dört ana başlıkta toplanır. Müspet Bilimler; *Temel Tıp, Cerrahi, Matematik, Hesap, Geometri, Trigonometri, Astronomi ve Yıldızlar, Tabiat ve Fen Bilimleri* derslerini içermektedir. Eğitim dili yaygın olarak Arapçadır (Y. Akyüz, 2013).

Medresetüzzebrâ; Osmanlıca bir kelimedir. Din ilimleri ile fen ilimlerinin beraber okutulacağı eğitim kurumudur. Medreselerdeki genel manada-

"Bu millet âlim değildir, ama ârifdir. Bu irfânı sayesinde pek çok şeyi okumuşlardan daha iyi sezer, fark eder ve bilir."

Medresetüzzehra,
Bediüzzaman'ın
gençlik
yıllarından
hayatının son
anlarına kadar
"gaye-i hayalim"
dediği büyük bir
eğitim projesidir.

ki noksanlık, din ve fen ilimlerinin birlikte verilmemesinden ve bu iki ilim arasında büyük bir uçurum oluşmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan medreselerin geri kalmasının en büyük nedenlerinden birisi de sual-cevap yani sorgulama metodunun yavaş yavaş yürürlükten kalkmasıdır.

Medrese-i Yusufiye; Osmanlıca bir kelimedir. Hz. Yusuf'un (a.s.) iftira, haksızlık ve zulüm ile hapiste kalmasından kinâye olarak, İmân ve Kur'an hizmetinden dolayı tevkif edilenlerin hapsedildiği yere verilen isimdir. İşlevi itibarıyla, ilim ve irfan mekânına dönüştürülen yer olarak tahayyül edilir.

Külliye; Arapça kökenli bir kelimedir. Merkezindeki bir cami ile birlikte medrese, ibadet, imaret, türbe, kütüphane, hamam, aşevi, (darüşşifa) kervansaray, çarşı, okul, hastane, tekke, zaviye binalarından oluşan yapılar topluluğudur. Külliye, İslam toplumunun vakıf hukuku sistemi ve hayrat kavramını geliştirmesiyle ortaya çıktı. Merkezindeki yapı camidir. Bir forum ve ilim, tören ve müzakere merkezidir (TDK, Türkçe Sözlük). Selçuklular, Anadolu'da külliye geleneğini yaşatırken, Osmanlı daha çok külliyeleri İstanbul ve çevresinde merkezlendirmiştir. İstanbul'daki külliye mimarisinde Osmanlı ve Mimar Sinan izleri, Anadolu külliye mimarisinde Selçuklu izleri görülür.

Maârif; Arapça kökenli bir kelimedir. Sahip olunan bilgi ve kültür, eğitim ve öğretim sistemi, eğitim ve öğretim yönetimidir (TDK, Türkçe Sözlük).

Mektep; Arapça kökenli bir kelimedir. Okul, her türlü eğitim ve öğretimin toplu olarak yapıldığı yerdir (TDK, Türkçe Sözlük).

Risale-i Nur; Nurlu kitaplar anlamına gelir. Risale-i Nur, Kur'an-ı Hakimin hakiki bir tefsiridir. Ayetler, sırasıyla açıklanmamış, devrin ihtiyacına cevap veren imanî hakikatleri mübeyyin ayetler tefsir edilmiştir. Bediüzzaman Said Nursî tarafından yazılmış kitaplar ve kitapçıklardan oluşur.

Tedrisat; Arapça kökenli bir kelimedir. Öğretim, ilim tahsil edilmesi demektir (TDK, Türkçe Sözlük).

Medresetüzzehra'nın Tarihçesi

Medresetüzzehra, Bediüzzaman'ın gençlik yıllarından hayatının son anlarına kadar "gaye-i hayalim" dediği büyük bir eğitim projesidir. Bu projeye, modern ilimlerle din bilimlerinin birbirini tamamlayacağı, akılla kalbin buluşacağı bir eğitim-öğretim atmosferinin oluşturulmasını hedeflemiştir.

Uzun yıllar Van'da ikamet eden Bediüzzaman, Vali Tahir Paşa'nın kendisine ilgisi ve yardımları vesilesiyle dünyadaki gelişmeleri yakından takip etme imkânı buldu. Gözlemediği problemlerin çözümlenmesi ve "maarif, sanat ve fünün noktasında Şark'ın uyandırılması, intibaha getirilmesi" amacıyla Medresetüzzehra projesini planladı³. Böylece, Anadolu'daki ehl-i mekteb ve ehl-i medrese birbirine yardımcı olarak ittifak edecektir. Doğu vilayetlerinin merkezi olan Bitlis ve Diyarbakır'ı da içine alacak şekilde Van'da kurulması düşünülen Medresetüzzehra dönemin ilim merkezleri olan Hindistan'dan Arabistan'a, İran'dan Kafkas ve Türkistan'a uzanan bir bölgeyi kapsayabilecek bir genişlikte düşünülmüştür. Medresetüzzehra,

Câmi-ül Ezher üslûbunda bir dârülfünun olarak medrese ve mektebi birleştiren elli beş yıllık bir çalışmayı temsil eder⁴. Bu süreçte Bitlis'te, Van'da, Diyarbakır'da ve daha birçok yerlerde ahaliye ders veren Bediüzzaman, ahalden “*hakikat ve mümkündür*” geribildirimini aldığı söylenerek, kendisini halkın bir nevi tercümanı olarak görür⁵.

Bediüzzaman'ın 1907 yılında İstanbul'a gelişinin asıl amacı, Van'da kurmak istediği Medresetüzzehra isimli üniversitenin kurulması için, Sultan Abdülhamid'le görüşerek maddi finansmanı temin ve taahhüt altına almaktı. 1908'in Mart ayı başında Mabeyn-i Hümayûn'a gitti, padişahla çok önemli bir hususa dair görüşmek istediğini söyledi. Dönemin görevli paşaları bu görüşmeye sıcak bakmadıklarından engel olmaya çalıştılar. Bediüzzaman, bu paşaların niyetlerinin farkında olduğundan görüşme talebinden vazgeçmedi, çare ve imkân yollarını aramaya devam etti. Ferik Ahmet Muhtar Paşa delaletiyle İstanbul Şişli'de Vanlı zengin bir adamın evinde mabeyin paşalarıyla ikinci bir görüşme sağlanır. Medresetüzzehra hakkında görüşleri üzerine sert münakaşalar olur ve görüşmelerden bir sonuç alamaz. Padişaha hitaben meramını anlatan bir dilekçe kaleme alır ve dilekçesinde “Şarkın vilayetlerinin cehaletten kurtulmasının yegâne çaresi; Van'da bir Dârülfünun'un kurulmasıdır” diyerek, dilekçeyi Mabeyn-i Hümayûn'a teslim eder. Dilekçesine geribildirim olmadığını görünce; padişahın ve devletin nazarını Doğunun durumuna çekmek niyetiyle, Fatih taraflarında Şerkeri Hanı'nda bir oda kiralayarak kapısına şöyle bir levha astırır: “*Burada her suale cevap verilir, her müşkül halledilir. Ama hiç kimseye sual sorulmaz.*”

Meşrutiyetin ilanından birkaç ay önce sevk edildiği Toptaşı Emraz-ı Akliye Hastanesi Baştabibi ile yaptığı görüşmeden sonra nezarethaneye alınır. Burada, Zaptiye Nazırı ile yaptığı karşılıklı münakaşalı konuşmasından sonra Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyetin ilanına kadar konuyu pek gündeme getirmemiştir. Ancak konu hakkındaki beyanatları konferansları, nutukları, gazetelerde yayınlanan yazıları, ancak İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra gerçekleşmiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Hürriyetin başında İttihatçılar zamanında Sultan Muhammed Reşad'ın Rumeli'ye bir seyahati münasebetiyle Vilayet-i Şarkiye namına Bediüzzaman da refakat etmek üzere resmi olarak davet edilmiştir. Bu seyahat 6 Haziran 1911'de Barbaros zırhlı gemisiyle önce İstanbul'dan Selanik'e, sonra trenle Kosova'ya doğru devam etmiş ve 11 Haziran 1911'de Kosova'nın vilayet merkezi olan Üsküp'e ulaşılmıştır. Bu seyahati Bediüzzaman, Arabi Hutbe-i Şamiye'nin zeyli olan “*Teşhis-ül İllel*” isimli eserin başında şöyle kaydetmektedir: “*Hürriyetin başında Sultan Muhammed Reşad'ın Rumeli'ye seyahati münasebetiyle Vilayet-i Şarkiye namına ben de refakat ettim. Şimendiferimizde iki mektepli mütefennin arkadaşla bir muhasebe oldu. Benden sual ettiler ki: Hamiyet-i diniye mi, yoksa hamiyet-i milliye mi daha kuvvetli, daha lazım? Dedim: Biz Müslümanlar indimizde ve yanımızda din ve milliyet bizzât müttehiddir. İtibarı, zahiri, ârizi bir ayrılık var. Belki din, milliyetin hayatı ve ruhudur. İkisine birbirinden ayrı ve fark-*

Biz Müslümanlar indimizde ve yanımızda din ve milliyet bizzât müttehiddir. İtibarı, zahiri, ârizi bir ayrılık var. Belki din, milliyetin hayatı ve ruhudur.

4. Bediüzzaman Said Nursî, Münâzarât, s. 84.

5. Bediüzzaman Said Nursî, Münâzarât, s. 88.

“Şark böyle bir
Dârülfünun’a
daha ziyade
muhtaçtır. Âlem-i
İslâm’ın merkezi
hükümündedir.
Öyle ise, o
yirmi bin altın
lirayı Şark
Dârülfünununa
veriniz”

lı bakıldığı zaman; hamiyet-i diniye, avam ve havassa şamil oluyor. Hamiyet-i milliyeye, yüzden birisine yani menfaat-i şahsiyesini millete feda edene münhasır kalır. Öyle ise, hukuk-u umumiyeye içinde hamiyet-i diniye esas olmalı. Hamiyet-i milliyeye ona hâdim ve kuvvet ve kal’ası olmalı. Hususan biz Şarklılar, Garblılar gibi değiliz. İçimizde kalplerde bâkim, hiss-i dinidir. Kader-i Ezeli ekser enbiyayı Şarkta göndermesi işaret ediyor ki; yalnız hiss-i dinî Şarkı uyandırır, terakkiye sevkeder. Asr-ı Saadet ve Tâbiin, bunun bir bürhan-ı kat’isidir.”⁶

1911’de Kosova’da büyük bir Dârülfünun’un tesisine teşebbüs edilmişti. Sonra, 1912’de Balkan Harbi çıktı. Kosova’da kurulması düşünülen medresenin yeri istila edildi. Bediüzzaman, hem ittihatçılara ve hem Sultan Muhammed Reşad’a; “Şark böyle bir Dârülfünun’a daha ziyade muhtaçtır. Âlem-i İslâm’ın merkezi hükümündedir. Öyle ise, o yirmi bin altın lirayı Şark Dârülfünununa veriniz”, dedi. Sultan Muhammed Reşad Bediüzzaman’ın Medresetüzzehra Üniversitesini gerçekleştirmesine destek vaadinde bulundu. On dokuz bin altını ileride karşılamak üzere bin altını Van Valiliğine tahsis ettirdi. Böylece, 1913 yazında Bediüzzaman, Van gölü kenarında Armetit’te Medresetüzzehra Üniversitesinin temelini attı. Fakat sâbık Harb-i Umumî çıktı, üniversitenin inşası geri kaldı.

Bediüzzaman bu tarihten dokuz sene sonra bu kere Ankara’ya gelir ve yine o Medresetüzzehra Üniversitesinin hakikatine çalışır. İki yüz meb’ustan yüz altmış üç meb’usun imzalarıyla, Medresetüzzehra için yüz elli bin banknot iblağ edilerek, tahsisat yapılması kabul edilir⁷. O tarihlerde medreselerin kapanması kararıyla bu gayesi yine sekteye uğrar. Bunun üzerine Bediüzzaman Medresetüzzehra’nın manevî hüviyetini sürgün olarak yaşadığı Isparta Vilayetinde tesis etmeye çalışır⁸. Bu süreçten sonra Bediüzzaman sık sık tutuklanır ve bu kere de Medrese-i Yusufiye adı verilen hapishaneler Medresetüzzehra’nın bir şubesi hükmünde olur⁹ ve Risale-i Nur talebeleri Medresetüzzehra talebesi ve kahramanı olarak isimlendirilir¹⁰.

Gaye-i hayalinden vazgeçmeyen Bediüzzaman, Medresetüzzehra meşalesini Demokrat Parti hükümetine de anlatmak ve onları bu çok büyük hizmete sevk ve teşvik etmek üzere 20 Ağustos 1951’de Demokrat Parti Bakanlar Kuruluna ve hususiyile Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’ye konuyla ilgili bir mektup yazdırmıştır¹¹. Bediüzzaman bu durumu şöyle özetler: “Bir fâl-i hayırdır ki; yirmi beş senelik dehşetli ve medreseleri öldüren istibdadın kırılması ile Maârif Vekili Tevfik İleri, Van’da Şark Üniversitesi namında Medresetüzzehra’yı inşa etmesine karar vermesi ve ümidin haricinde Reis-i Cümhur Celal Bayar dahi mühim meseleler içinde Maârif Vekili Tevfik İleri’nin fikrine iştirak etmesi, Eski Said’in kırk sene evvelki sözü ve ricası doğru çıkacağını gösteriyor.”¹²

6. Bediüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 101.

7. Bediüzzaman Said Nursî, Şualar, s. 359.

8. Bediüzzaman Said Nursî, Kastamonu Lahikası, Sayfa 79.

9. Bediüzzaman Said Nursî, Şualar, s. 313

10. Bediüzzaman Said Nursî, Lem’alar, s. 258, s. 264, s. 425.

11. Bediüzzaman Said Nursî, Münazarat, s. 104.

12. Bediüzzaman Said Nursî, Münazarat, s. 104.

İlim, İrfân, Felsefe ve Medresetüzzehra

Anadolu'nun yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden yazar, akademisyen ve fikir adamı Nurettin Topçu, "*Milletin kültürünü eğitim oluşturur, bu kültürün yaşamasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını da eğitim sağlar. Eğitim milletleri ayakta tutan en önemli dayanaklardan biridir. Eğitime önem veren milletler gelişip kalkınırken, ona gereken ehemmiyeti göstermeyen devletler zayıflayıp çökmeye mahkûmdurlar*" diyerek, "*Felsefesi olmayan bir milletin mektebi olmaz!*" uyarısında bulunur (N. Topçu, 2015).

Peki, felsefe denince ne anlamamız gerekiyor? Felsefe, esas itibariyle Milattan önce yaklaşık 5. yüzyılda antik Yunan'da ortaya çıkmış bir fikir akımı ve düşünce tarzıdır. Batı'nın kültürel akımlarının da temelini teşkil eder. Felsefe genel olarak; eşyayı, varlıkları, hayatı açıklamayı, anlamlandırmayı amaçlar. Bu amaca ancak yeterli bilgi birikimine sahip olmakla ulaşılabilir. Yıllarca kilisenin engizisyon anlayışından bıkan Batı kültürü ve medeniyeti için felsefenin materyalist yönü sığınılacak önemli bir limandır. Doğu kültürüne dinler tarihi açısından bakıldığında ise bilginin kaynağı genel olarak vahye dayanır. Vahiy ile nakledilen bilgide, insanlara eşyayı ve olayları nasıl açıklayacakları konusunda bir şeyler anlatır. Çoğunlukla bu anlatımlar esasta teslimiyet anlayışıyla yaygın olarak kabul görür. Özellikle, bilginin yetersiz olduğu dönemlerinde, insanlar eşyayı anlamlandırmaya çalışırken kendi akıllarını ölçü olarak makul çerçevede ve doğal zeminde açıklamalar yapmaya çalışmışlardır. Felsefe bilgi eksikliklerinin yükseldiği dönemde revaç bulmuştur. Kavram olarak, gerek hayatı ve gerekse eşyanın mahiyetini rasyonel ve reel gerçeklikte anlamlandırma faaliyetinin adına felsefe denilmektedir.

Yunan'da felsefe dendiğinde; akıl ve tecrübeye dayanan bilgiler bütünü kastediliyordu. Dönemin temel bilimleri olarak matematik, fizik, astronomi vs. kabul edilirdi. Helenistik düşünceyle kıyaslandığında, İslam kültüründe ilimler nakli ilimler, akli ilimler diye ikiye ayrılırdı. Akli ilimler aynı zamanda Yunan kültüründeki felsefi ilimleri içeriyordu. Örneğin, Pisagor ve Öklid gibi iki bilim insanı, hem matematikçi hem de filozof diye tanımlanabilir. Rasyonalizm ve reel gerçeklik açısından felsefe eşya ve hayat üzerindeki sorgulamalar günümüzdeki 5N1K'daki "*Ne, ne zaman, nerede, nasıl, neden ve kim?*" sorularına cevap ararken Risale-i Nur'da "*Necisiniz, nereden geliyor, nereye gidiyorsunuz?*" sorularına cevap bulunmaya çalışılır. Aslında benzer ifadeler ve sorgulamalar felsefe ile uğraşan filozoflarda da söz konusudur. Alman Filozofu İmmanuel Kant da: "*Neyi bilebilirim, ne yapmalıyım, neyi ümit edebilirim, insan nedir?*" şeklinde sorulara cevap arayışındadır.

Bilim ve felsefe açısından önemli olan akıl, İslam için de elbette oldukça önemlidir. Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde "*Hiç düşünmez misiniz? Akıl etmez misiniz?*" şeklinde akli önemseyen telkinlerde bulunulmuştur. Feylesoflar bu âyetlerden yola çıkarak İslam topluluklarında düşünmenin geri planda olduğunu iddia ederken, Müslümanların âyetlerden çıkarması gereken sonuç; "*Allah'ı düşünmekten, akıl etmekten, akılla Kur'an'ı anlamaktan, dini hükümleri kavramaktan geri durmayınız*" dediği şekilde olmalıdır.

Günümüzdeki 5N1K'daki "*Ne, ne zaman, nerede, nasıl, neden ve kim?*" sorularına cevap ararken Risale-i Nur'da "*Necisiniz, nereden geliyor, nereye gidiyorsunuz?*" sorularına cevap bulunmaya çalışılır.

Kelâm ilminin
duayen
isimlerinden olan
İmam Gazali,
çalışmalarında
Felsefi Kelâm-
Kelâmı Felsefe'den
bahsederek felsefe
ve İslami ilimler
arasındaki bağı
kurmaya çalışır.
Günümüzde
felsefe ve İslam'ın
biri biriyle barışık
olması bu ilişkiye
bağlıdır.

Akıl her zaman nihai ölçü müdür? Aklımızla her şeyi çözebilir miyiz? Akıl açmaza düştüğümüz bütün problemleri cevaplandırabilir mi? Din, bu soruya “Hayır” cevabı veriyor. Çünkü “*Aklın da yeterli gelmediği hususlar, akıl üstü, akıl ötesi şeyler vardır*” diyor. İşte burada vahiy devreye girmektedir ki; din, akıl ötesi bu tür şeyleri ancak vahye dayanarak cevaplandırabilir. Felsefe ise bütün sorulara akılla, aklı ölçü alarak cevap vermeye çalıştığından, akıl üstü konulara da akıl yoluyla çözümler üretmeye, cevaplar aramaya çalışır. Buradan şunu öne sürmek mümkündür; esasen filozoflar İslam dininin hükümlerini değil kilisenin aklı tatmin edemeyen hallerini hedef alıyorlardı. İngiliz filozof John Locke, Fransız filozof François-Marie Arouet (Voltaire), Cenevizli filozof Jean-Jacques Rousseau, Alman filozof George Wilhelm Friedrich Hegel ve Karl Marks esasta Hıristiyan pratiğindeki din yorumunu reddetmekteydi. Özellikle materyalist felsefeyi savunan Karl Marks, “*Bizim tartışma konumuz metafizik değildir*” diyerek dine dayalı tartışmayı rasyonel bulmuyordu. Fransız filozof Auguste Comte’un başını çektiği sosyal bilimlerin pozitivist geleneğinin ısrarla vurguladığı şey, “*bilgi önceden görmeyi, öngörü de denetlemeyi sağlar. fikriydi*”

Kelâm ilminin duayen isimlerinden olan İmam Gazali, çalışmalarında *Felsefi Kelâm-Kelâmı Felsefe*'den bahsederek felsefe ve İslami ilimler arasındaki bağı kurmaya çalışır. Günümüzde felsefe ve İslam'ın biri biriyle barışık olması bu ilişkiye bağlıdır.

Kelâmî felsefe mantığın esaslarını kabul ederek felsefi meselelerle kelâm meselelerini yekdiğeri ile meczetmek ve kaynaştırmak yoludur. Bu yolda kelâmın usûl ve esasları dışına çıkılmaz. Fakat saf ve katıksız bir kelâm yolu da değildir. Zira bu özellikteki kelâm anlayışı ile yazılan eserler felsefi meseleleri de ihtiva etmektedir. İmam Gazali ile başlayan Eş'arî kelâmcılarının tuttıkları yol budur.

Felsefi kelâm; Felsefi esaslarla -felsefi meseleleri değil- kelâmî esasları mecz ve kaynaştırmak yoludur. Aslında bu da kelâmî bir meslek ise de evvelki kelâm mesleğinden farklıdır. Kelâm ile felsefeden mürekkebe olan bir şeyin, kelâmdan hariç ve felsefe olacağı, fakat buna rağmen bir felsefi kelâm sayılacağı aşikârdır. Cehmiye ile içli dışlı olan sonraki Mutezile'nin kelâmda tuttuğu yol budur. Ebu Huzeyl ile Nazzam bu yolun öncüleridir. Sonraki Eş'arî kelâmcıları ile Cehmiye'nin tesirine giren Mutezile'nin arasındaki ince fark budur (İ.H. İzmirli, 1339/1920).

Klasik din âlimlerinden farklı olarak Medresetüzzehra Üniversitesinin fikir babası olan Bediüzzaman ilim ve irfan konularına farklı bir perspektiften bakmaktadır. Bediüzzaman ilim ve irfanın, akıl ile kalbin münasebetini; “*Vicdanın ziyası ulûm-u diniyedir. Aklın nuru fûnun-u medeniyedir, ikisinin imtizacından hakikat tecelli eder. O iki cenab ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit birincisinde taassup, ikincisinde bile, şüphe tevellüt eder*” şeklinde özetlemiştir¹³. Bediüzzaman'a göre; kalbi ancak din ilimleri, aklı ise fen ilimleri tatmin edebilir. Bunlar bir arada olursa, ilim ve irfan tahsilindeki öğrenci çift kanatlı olur. Eğer biri birinden ayrı durular, yalnız din ilimlerine itibar edenlerde körü körüne inanma yani dog-

malar hâkim olur, yalnız fen ilimlerine itimat edenlerde, akıl ötesi konulara karşı şüphe ve inkâr fikri hâkim olur.

Bediüzzaman anlaşılacak konusunda da serzenişte bulunur ve yazdığı eserleri kastederek; *“Risale-i Nur’u anlamıyorlar yahut anlamak istemiyorlar. Beni, skolastik bataklığı içinde saplanmış bir medrese hocası zannediyorlar. Ben, bütün müsbet ilimlerle, asr-ı hazır fen ve felsefesiyle meşgul oldum. Bu hususta en derin mes’eleleri hallettim. Hattâ bu hususta da bazı eserler telif ettim. Fakat ben, öyle mantık oyunları bilmiyorum. Felsefe düzenbazlıklarına da kulak vermem”* diye belirtir¹⁴.

Bediüzzaman, Batı’da filozoflara aklın kaynaklık ettiğini, peygamberlerin zuhur ettiği Doğu’da ise kalbin hâkim olduğunu söyler. Uyanmış beşer din-i hakkı aramaktadır ve bu nedenle her şeyden önce istediği şey de iknâdır. Bu nedenle aklın istediği şu sorulara verilecek mantıklı cevaplardır: “Ben nereden geldim? Bu dünyaya gelişimin sebebi nedir? Buradan sonra nereye gideceğim?” Bunun anlamı ise şudur; akıl îman hakikatlerinin mantıklı açıklamalarını istemektedir.

Bediüzzaman’a göre, medeniyetler tarihi iki sütun üzerinde yükselir; biri din ve nübüvvet, diğeri fen ve felsefedir. Bediüzzaman Avrupa’yı tarif ederken tıpkı bu sütunlarda olduğu gibi Avrupa’nın da iki yönünden bahseder: *Birincisi; insanlığa faydalı olan şeyleri üreten ve gerçek Hıristiyanlıktan alınan adalet ve hakikate hizmet eden Avrupa, ikincisi ise; materyalist yani tabiat felsefesini takip ederek, medeniyetin şerli kısmını hayırlı kısmına tercih edilen Avrupa. Bugün ikinci Avrupa, birincisine hâkim hale gelmiştir.* Avrupa’nın medeniyet muvacehesinde İslâm dâvâsını yüceltmek, mesajını umum insanlığa iletmek için İslâmiyetin bürhanlarının elmas kılıçları kâfidir. Bediüzzaman, medenilerle münasebeti, *“Medenilere galebe çalmak iknâ iledir; söz anlamayan vahşiler gibi icbâr ile değildir”* anlayışıyla özetler¹⁵.

Felsefe alanında çalışan akademisyen Neşet Toku’ya göre Bediüzzaman’ın diğer İslâm âlimleri ile Doğu-Batı ilişkilerini ve etkileşimini değerlendirmesi oldukça ilgi çekicidir. 1908’de Mısır Câmi-ül Ezher Üniversitesi reislerinden meşhur Şeyh Bahit Efendi, İstanbul’a bir seyahat için geldiğinde onunla görüşen Bediüzzaman, bu ilişkiyi şöyle ifade eder; *“Osmanlı Devleti bir Avrupa Devletine, Avrupa da bir İslâm Devletine hâmedir. Bir gün gelip doğuracaklardır.”* Bediüzzaman’ın bunu söylediği zaman birincisi maatteessüf mümkün gözükse de, ikincisi her türlü ihtimalin pek uzağında görünüyordu.

Batı medeniyeti anlamayı yeterli görüyor, algılamak için gerekli süreyi ya da duyguların yer bulmasını bir alışkanlık olarak geliştirmiyor. Bu yüzden Batı’da akıl hürken duygular baskılanıyor. Doğu ise sadece aklı yeterli görmeyip algılamayı yeğliyor, mühlet veriyor. Görünürde tembellik ya da boş vermişlik gibi gözlenen bu durumda ruhun derinleşmesi mümkün oluyor. Batı anlayarak bilimden çok teknoloji üretiyor Doğu algılayarak ruhaniyet kazandırıyor. Aksi durumda adapte edemiyor, zorlanıyor veya bozulu-

“Risale-i Nur’u anlamıyorlar yahut anlamak istemiyorlar. Beni, skolastik bataklığı içinde saplanmış bir medrese hocası zannediyorlar. Ben, bütün müsbet ilimlerle, asr-ı hazır fen ve felsefesiyle meşgul oldum. Bu hususta en derin mes’eleleri hallettim.

14. Bediüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayat, s. 628.

15. Bediüzzaman Said Nursî, Divân-ı Harb-i Örfî, s. 49.

İslamiyet'in esasları o kadar derindir ki, felsefenin en derin esasları onlara yetişmez, belki sathî kalır. Otuzuncu Söz, Yirmi Dördüncü Mektup, Yirmi Dokuzuncu Söz bu hakikati bürhanlarıyla ispat ederek göstermiştir.

yor. İşte bunun için “cemaatleşme” zorunlu hale geliyor. Doğu'da din Batı'da felsefe bu yüzden hüküm veriyor (Neşet Toku ile söyleşi, Websitesi).

Konuya Bediüzzaman'ın Mektubat isimli eserinde soru-cevap şeklindeki diyalogda şöyle açıklık getirilmiştir;

Diyorlar ki; “*Senin eski zamandaki müdafaatın ve İslâmiyet hakkındaki mücabedâtın, şimdiki tarzda değil. Hem Avrupa'ya karşı İslâmiyeti müdafaa eden mütefekkirin tarzında gitmiyorsun. Neden Eski Said vaziyetini değiştirdin? Neden mânevî mücabidîn-i İslâmiye tarzında hareket etmiyorsun?*”

Elcevap; *Eski Said ile mütefekkirin kısmı, felsefe-i beşeriyenin ve hikmet-i Avrupaiyenin düsturlarını kısmen kabul edip, onların silâhlarıyla onlarla mübareze ediyorlar, bir derece onları kabul ediyorlar. Bir kısım düsturlarını, fünün-u müsbete suretinde lâyetezelzel teslim ediyorlar; o suretle, İslâmiyetin hakiki kıymetini gösteremiyorlar. Adeta, kökleri çok derin zannettikleri hikmetin dallarıyla İslâmiyeti aşıyorlar, güya takviye ediyorlar. Bu tarzda galebe az olduğundan ve İslâmiyetin kıymetini bir derece tenzil etmek olduğundan, o mesleği terk ettim.*

*Hem bilfiil gösterdim ki, İslamiyet'in esasları o kadar derindir ki, felsefenin en derin esasları onlara yetişmez, belki sathî kalır. Otuzuncu Söz, Yirmi Dördüncü Mektup, Yirmi Dokuzuncu Söz bu hakikati bürhanlarıyla ispat ederek göstermiştir. Eski meslekte, felsefeyi derin zannedip, ahkâm-ı İslâmiyeyi zahîri telâkki edip, felsefenin dallarıyla bağlamakla durutmak ve muhafaza edilmek zannediliyordu. Hâlbuki felsefenin düsturlarının ne haddi var ki onlara yetişsin?*¹⁶

Medresetüzzehra'nın Muhtevası

Harvard Üniversitesi öğretim üyelerinden Howard Gardner tarafından 1983 yılında geliştirilen çoklu zekâ kuramı, zekâyı tek ve baskın bir yetenek olarak görmekten ziyade, çeşitli ve özel boyutlardan oluştuğunu öneren bir model ortaya sürmüştür. Gardner, bilişsel yeteneklerin geniş bir yelpazeden oluştuğunu ve aralarında sadece çok zayıf bir korelasyonun bulunduğunu savunmaktadır. Amerikalı yazar Daniel Goleman ise 1995'te yayınladığı “*Duygusal Zekâ*” kitabıyla, zekâda yalnızca IQ (Mantıksal Zeka)nın esas alınmasının sorunlarını gün yüzüne çıkardı. Goleman, IQ'ya aşırı anlam yükleyip, EQ (duygusal zekâ)nın görmezden gelinmesi yüzünden, Amerikan halkının sosyal problemlerle karşı karşıya kaldığını ortaya koydu. Goleman, duygunun ihmal edildiği eğitim sistemlerinin çıktısı olarak dengesiz kişiliklileri ve toplumu netice verdiğini söylemiştir. Son yıllarda, Amerikan toplumunda şiddet, cinayet, tecavüz, zührevi hastalıklar, depresyon, boşanma ve intihar olaylarında büyük oranlarda artış olduğu gözlenmiştir. Goleman, gerekli önlemlerin alınmaması durumunda sorunların katlamalı artacağına dikkat çekerek, bu sorunlara ancak okullara müfredatın içerisine duygusal eğitimin yerleştirilmesiyle önlem alınabileceğini belirtmiştir. Kitabını şu anlamlı ve can alıcı soruyla özetliyor: “*Duygularımızı akılla nasıl birleştirebiliriz? Sokaklarımıza nezaketi toplumsal yaşamımıza şefkati nasıl taşıyabiliriz?*” (D. Goleman, 1998).

Eğitim sistemlerinin temel amacı; bilgili, becerili, görgülü, bireysel ve toplumsal faydaya haiz uzman insanlar yetiştirebilmektir. Bu anlamda; Türk Milli Eğitiminin temel felsefesinde okuldan beklenen genel hususlar; iyi insan, iyi vatandaş, iyi üretici ve iyi tüketici yetiştirmek şeklinde sıralanır.¹⁷ Amerikan eğitim sisteminin okullardan beklentisi sıralanırken; entelektüel, toplumsal fayda, bireysel doygunluk (duygu, etik, estetik), üretim ve verimlilik (rehberlik, hazırlık, tüketim) boyutları esas alınır (J. M. Lipham vd., 1985). Okul yukarıda belirtilen insan profilini sağlamada resmi döngünün yegâne adresidir. Bu döngüde, girdiler olarak, öğrenci, öğretmen, kaynaklar, eğitim sistemi okul döngüsüne dâhil edilebilir. Belirlenen eğitim kademele-ri ve süreçlerinin sonunda vatana, millete faydalı, profesyonel nitelikleri taşıyan meslek uzmanları yetiştirilir.

İşte Bediüzzaman'ın Medresetüzzehra Üniversitesi projesi eğitimin bu amaç ve boyutlarını içeren bir ilim ve irfan mektebi döngüsünü temsil eder. Talebenin bir yandan akıl ve felsefeyle, araştırma, tartışma, neden-sonuç ilişkisini belirleme gibi hususlarla ilim yönü güçlenecek, diğer yandan duygusal dünyasının tatmin edilmesiyle de irfân yönü güçlenecektir. Böylece, zekânın IQ (mantıksal) ve EQ (duygusal) boyutlarının dayanışma halinde olması sağlanmış olacaktır. Bu programda hem araştırma veya mesleki alanında ehliyet ile liyakati sağlamış, hem de insani hal ile toplumsal değerleri taşıyan şahsiyetler yetiştirilecektir. Akıl ve kalbin birlikte şekillendiği bu modelde Bediüzzaman'ın eşyaya ve olaylara bakış açısını tarif eden mana-yı harfî kelimesiyle izah edilebilir ki; takdim edilen deliller akli ve kalbi birlikte tatmin edebilsinler.

Bediüzzaman, 1936 yılında Kastamonu'da sürgün yıllarında iken kendisini ziyaret eden lise öğrencilerinin “*Bize Hâlıkımızı tanıttır, muallimlerimiz Allah'tan bahsetmiyorlar*” şeklindeki ifadesine; “*Sizin okuduğunuz fenlerden her bir fen, kendi lisan-ı mahsusıyla mütemadiyen Allah'tan bahsedip, Hâlık'ı tanıtıyorlar. Muallimleri değil, onları dinleyiniz.*” diyerek gençlere hayati ve olayları kendilerinin de sorgulamasını önermiştir. Öğretmenler Allah'tan bahsetmeseler bile her ilmin Allah'ı tanıtıcı özelliklerine dikkatleri çekerek, aynı eserinde geniş izahlarla iktisat, astronomi, felsefe, fizik ve kimya gibi ilim dallarında izah edilen hâdiseleri Allah'ın varlığına delil göstermektedir. Onun ilimler içerisinde irfânı görebilmeye teşvik eden görüşü; ilim ile irfânın mezciyle, bu ilimlerin eğitimini birbiri içinde görebilen bir felsefeye sahip olduğunu gösterir.¹⁸

Bediüzzaman'ın Medresetüzzehra Üniversitesi projesini günümüz klasik üniversite modellerinden ayrı tutmak gerekir. Çıkış noktası; din ilimleri ile fen ilimlerinin birlikte okutulması yaklaşımına, “Beşeri Bilimler, Mühendislik, Sağlık, Fen ve Teknoloji alanlarının yer aldığı üniversitelerde zaten hâlihazırda İlahiyat veya İslami İlimler alanları yer almaktadır” şeklinde itirazlar yükselebilir. Klasik medrese eğitiminde bugünkü gibi bilimler birbirinden tamamen bağımsız olarak eğitim-öğretim yürütülüyordu. Sistemik bir eğitim-öğretim vardı. Akli ve nakli ilimler birlikte okutuluyordu.

“Sizin okuduğunuz fenlerden her bir fen, kendi lisan-ı mahsusıyla mütemadiyen Allah'tan bahsedip, Hâlık'ı tanıtıyorlar. Muallimleri değil, onları dinleyiniz.”

17. İnanet Aydın, Eğitim ve Öğretimde Etik, 3. Baskı, Pegem Akademi, 2012, Ankara

18. Bediüzzaman Said Nursi, Asa-yı Musa, s. 23.

"İslâmiyet hâriçte temessül etse; bir menzili mekteb, bir hücre medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahî bir mecmâü'l-küill (ortak toplanma yeri), biri diğerinin noksanını tekmil için bir meclis-i şûra olarak, bir kasr-ı meşîd-i nuranî (etrafına nur saçan muhkem bir saray) timsalinde arz-ı didar edecektir"

Medresetüzzehra Üniversitesi modeli benzer şekilde, fen ve beşeri ilimleri okuyanlara dini ilimleri, dini ilimleri okuyanlara da fen ve beşeri ilimlerin birlikte okutulacağı bir müfredatı öngörür. Böylece, ne fen ve beşeri ilimleri okuyanların dinî ilimlere, ne de dinî ilimler okuyanların fen ve beşeri ilimlere yabancılığı kalmayacaktır. Bu sistemle önyargılar aşılacak ve iki alan da birbirini güçlendirecektir.

Bu model aslında mevcut Yükseköğretim sistemindeki tematik üniversite anlayışına da muvafık düşecektir. Bu anlamda pilot bir uygulamanın yapılmasının ve sonuçların belli bir zaman periyodunda gözlenmesinin faydalı olabileceği mülahaza edilebilir. Bediüzzaman Medresetüzzehra'nın müştemilatını; "*Elbâsıl: İslâmiyet hâriçte temessül etse; bir menzili mekteb, bir hücre medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahî bir mecmâü'l-küill (ortak toplanma yeri), biri diğerinin noksanını tekmil için bir meclis-i şûra olarak, bir kasr-ı meşîd-i nuranî (etrafına nur saçan muhkem bir saray) timsalinde arz-ı didar edecektir*" şeklinde tarif eder¹⁹. Bediüzzaman'ın ilim ve irfanı buluşturma sürecinde kendisinin yaşayarak bizzat emsal olduğu görülmektedir. Kısa süreli medrese tahsilinden sonra ilerleyen dönemde Van'da vali konağına çekilmiş ve orada uzun süre ilmî işlere kendisini vermiştir. İlim öğrenirken birden yandan kelim ilmi okurken, diğer yandan coğrafya, matematik, mantık, fizik, kimya, biyoloji gibi ilimleri de okumaktadır.

Araştırmacı-yazar Yusuf Kaplan'a göre Bediüzzaman'ın gerçekleştirmek istediği şey, herhangi bir üniversite kurulması çabası değildir. Bilakis, İslâm medeniyetinin yaşadığı bu ikinci büyük buhranı anlamlandırabilecek ve aşabilecek kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirleyerek, bu hedefleri adım adım hayata geçirmeyi mümkün kılacak, bir medeniyetin teşekkül süreçlerini oluşturan bir *biliş (ilim/mektep/Mekke süreci), oluş (medrese/irfan/Medine süreci) ve varoluş* (felsefedeki değil, tasavvuftaki anlamıyla *hikmet /tekke-zaviye / medeniyet süreci*) yolculuğunun temellerini atmak, böylesi bir yolculuğa bizatihi öncülük etmektir. Kaplan'a göre, Medresetüzzehra projesinin üç vechi vardır; birincisi, zihnî arınmamızı sağlayabilecek bir "*medrese*" / "*üniversite*" tasavvurudur; bu epistemolojik sürecin / ilme'l-yakîn / biliş / Mekke sürecinin işletilmesi demektir. İkincisi, Medresetüzzehra, Müslüman bir şahsiyetin inşasını sağlayabilecek bir insan inşası projesidir; bu fenomenolojik / ayne'l-yakîn / oluş / Medine sürecinin işletilmesi demektir. Üçüncüsü, Medresetüzzehra, Müslüman bir cemiyetin / ümmetin var olmasını sağlayabilecek İslâmî bir vasatın inşası projesidir; bu ise ontolojik / hakka'l-yakîn / varoluş / medeniyet sürecinin işletilmesi, hayata geçirilmesi demektir (Yusuf Kaplan, Yeni Şafak köşeyazısı, 2012).

Medresetüzzehra ve Eğitim Dili

Bediüzzaman Van'da planlamış olduğu Medresetüzzehra projesinde yapılacak eğitimin ve okutulacak derslerin dilini belirtirken; "*Lisan-ı Arabî vâcib, Kürdî caiz, Türki lâzım*" ifadesini kullanmıştır²⁰. Arapça, İslâm dininin literatürüne hâkim olmayı sağlayan bir lisan ve bütün İslâm Âleminin

19. Bediüzzaman Said Nursî, Münazarat, s. 90.

20. Bediüzzaman Said Nursî, Münazarat, s. 85.

ortak iletişim dilidir. Müslümanları gerçek manada İslam'ın ortak tarihe bağlayan bir kültür köprüsü olduğundan bu dilin gramer ve konuşma seviyesinde öğrenilmesi farz bir görevdir. Batı kültürü için Roma döneminde Yunan dili, Ortaçağda Latince, bugün için dünyada İngilizce ne kadar önemliyse, İslam toplumları için Arapça o kadar gereklidir. Türkçe, Osmanlı İmparatorluğu sayesinde uluslararası bir dil olmasıyla birlikte, İslam Âleminde eğitim ve medeniyet dili olarak önemli bir yere sahiptir. Ortadoğu coğrafyasında Kürtçe, uluslararası medeniyet dili seviyesinde kullanılmadığından, İslam Âlemi için Türkçe, Arapçadan sonra ikinci önemli dil olarak kabul edilir. Kürtçe, umum Şark vilayetlerinde ve Kuzey Irak Bölgesinde yaygın olarak kullanılan yaşayan bir dildir.

Uluslararası İnsan Hakları bildirgesinde bir milletin dilini kullanması onun özgürlüğünün göstergesi kabul edilir ve dilinin yasaklanması ise temel insan haklarını ihlal anlamını taşır. Bu nedenle, Şark vilayetlerindeki insanların da bu özgürlükten faydalanması adına bütün medeni haklara sahip olması gerekir. Bediüzzaman'da Kürtlerin kendi dilleriyle eğitim yapmalarının, eğitimin daha başarılı olmasını netice vereceği kanaati hâkimdir. Lisansüstü düzeyde bir iki akademi örnekleri olmakla birlikte, Türkiye'de henüz ülke bütünlüğüne dönük hassasiyetler devam ettiği için, bu teklifin yakın zamanda yaygın anlamda uygulanabilirliği mümkün gözükmemektedir.

Bu konuyu Avrupa'dan farklı bir örnek vermek suretiyle teyit etmek gerekiyor. 2013 yılında Portekiz, Lizbon'da The Learning Teacher Network's tarafından gerçekleştirilen "9th International Conference" etkinliğinde "Education for Sustainable Development", yani "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim" konusu işlendi. Avrupa Birliği projesi kapsamında gerçekleşen üç gün süren bilimsel etkinlikte ağırlıklı konu; Avrupa Ülkelerindeki uluslararası eğitim başarısının bir göstergesi olan PISA ve TIMSS değerlendirme ölçüğü başarı sıralamasını etkileyen bir etken olarak mültecilerin eğitimi yer almıştır. AB ülkelerinde ortak öne çıkan problem; mültecilerin eğitim düzeyinin ülkenin eğitim başarısını aşağıya çekmesidir. Önerilen çözüm ise; mültecilerin kendi dillerinde eğitilmesi gerekliliğiydi. Yapılması gereken şey; ya eğitimciler mültecilerin dilini öğrenmeli ya da mültecilerin kendi arasından eğitimciler yetiştirilmeliydi. Bugün yaşanan tecrübelerden yola çıkılırsa; Avrupa ve Amerika kıtası ülkeleri bu konuya söylemde sıcak baksa da ana dilin bir kültürel öğeden öteye götürülmesine imkân sağlaması uygulamada yerini bulmakta zorluklar yaşanmaktadır. Amerika'da yaşayan Yahudiler, Mormonlar, Türkiye'de yaşayan Ermeniler veya Fransızlar, kendi okullarında istedikleri dilde eğitim alabilmektedir.

Bediüzzaman'ın eserlerinde ısrarla üzerinde durduğu kaygı şöyle özetlenebilir: Eğer Kürtlerin kendi dilleri üzerinden eğitim vasıtasıyla ilim ve irfân, umum Şark vilayetlerine mal edilmezse, geri kalacaklardır. Bu ise, hem Kürtler açısından, hem İslam Âlemi açısından kabul edilebilir bir sonuç değildir. Bediüzzaman, Bitlis'te ve "Bitlis'in iki refikası" olan Van ve Diyarbakır'da Medrestüzzehrâ adıyla kurulacak "dârülfünununu mutazammın pek âli bir medrese" olduğunu vurgular. Şarkı ayağa kaldıracak problemlerini çözecek, gelişmesini sağlayacak yegâne unsur din duygusudur.

*Uluslararası
İnsan Hakları
bildirgesinde bir
milletin dilini
kullanması onun
özgürlüğünün
göstergesi kabul
edilir ve dilinin
yasaklanması
ise temel insan
haklarını ihlal
anlamını taşır.*

“O vilâyat-ı şarkîye âlem-i İslâmın bir nevi merkezi hükmünde, fûnun-u cedide yanında ulûm-u dîniye de lâzım ve elzemdir.”

Bediüzzaman'ın Şark'tan kastı sadece Anadolu'nun doğusu değil, Avrupa'ya göre doğu olan bütün İslam Âlemidir.

Bediüzzaman'ın Emirdağ Lahikası isimli eserinde yer verdiği Maarif Vekili Tevfik İleri'ye gönderdiği mektubunda, Şark vilayetleri ile diğer vilayetleri sosyo-kültürel özellikleri ve kardeşlik hukuku açısından farklı değerlendirmesi oldukça dikkate değerdir;

Dedim: “O vilâyat-ı şarkîye âlem-i İslâmın bir nevi merkezi hükmünde, fûnun-u cedide yanında ulûm-u dîniye de lâzım ve elzemdir. Çünkü ekser enbiya şarkta ve ekser hükema garpta gelmesi gösteriyor ki, Şarkın terakkiyatı din ile kaimdir. Başka vilâyetlerde sırf fûnun-u cedide okutturursanız da, Şarkta herhalde millet, vatan maslahatı namına, ulûm-u dîniye esas olmalıdır. Yoksa Türk olmayan Müslümanlar, Türkle hakiki kardeşliği hissedemeyecek. Şimdi bu kadar düşmanlara karşı tevâün ve tesanüde mecburuz.”²¹

Sonuç olarak;

Medresetüzzehra Üniversite modeliyle, medreselerin hem eğitim, hem yönetim, hem müfredat bakımından yenilenmesi ve iyileştirilmesi esas alınmıştır. Çağın gereği olan eğitim metotları ve bilimleri maarif aracılığıyla medreselere giriş yapmış olacaktır. Din ilimleri tahsil edenlerle fen bilimlerini tahsil edenler maksat birliğinde kucaklaşmış olacaktır. Menfi milliyetçiliğin sonucu ortadan kaldıracak; Arap, Hindu, Farisi, Kafkas, Türk, Kürt milletlerinin ifsat edilmesi önlenmiş olacaktır. Felsefi bilimler ile dinî ilimlerin birbiriyle barışması ve dolayısıyla Avrupa medeniyeti ile Kur'an medeniyetinin uzlaşması ve uyuşması sağlanabilecektir.

Böylece;

- Fen ilimleri, din ilimleriyle mezc ve dercedilmiş olacaktır,
- Bilim adına temel mantık hataları giderilmiş olacaktır,
- İhtisaslaşma esas alınacaktır,
- Medrese aracılığıyla medeniyete ulaşılacaktır,
- Aydınların kendi toplumuna yabancılaşması önenebilecektir,
- Medreseler halka açılacaktır,
- Menfi milliyetçilik fikrinden doğan bölücülüğe çare bulunabilecektir.

Medresetüzzehra modelinde öğrencinin meslek ve diploma sahibi olmasından öte ilim ve araştırma yapma alışkanlığı kazandırılması hedeflenmektedir.

Abstract

In this study, the reason, concept frame, history, content and general features of the Medresetüzzehra project have been examined. The Medresetüzzehra is a different university model developed by Bediüzzaman Said Nursî. It is a civilization project that Bediüzzaman's dream for fifty-five years. In this university model, it is aimed to teach religions, sciences and sciences together. Thus, the heart will be trained with the mind. It is envisaged that the scholars who will take part in this university will benefit from science and knowledge together. It is thought that the student who graduates here will have the common beauties of the East-West civilization. Courses to be taught, which is concerned with Humanity, Science and Philosophy, will contribute to the development of the logical intelligence (IQ) and emotional intelligence (EQ) of the students. In this university, the language of education is thought to be Arabic, Turkish and Kurdish together. The Medresetüzzehra project will motivate and develop the eastern provinces. It can be seen that the Medresetüzzehra project, which was presented to the administrators by Bediüzzaman many times, can be evaluated and piloted by experts who are subject to the issue.

Keywords: Medresetüzzehra, sciences, religious sciences, philosophy.

Kaynaklar

- Daniel Goleman, Duygusal Zekâ, Varlık Yayınları, 3. Baskı, 1998, s. 289, İstanbul.
- İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, Cilt 1; s. 88, 1339-1920, İstanbul.
- James M. Lippman, Robb E. Rankin and James A. Hoeh. 1985. *The Principals'hip: Concepts, Competencies, and Cases*. New York: Longman.
- Neşet Toku, "Bediüzzaman'ın Farkı" Söyleşisinden, Kerem Altındağ, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/prof-dr-neset-toku-bediuezzamanin-farki>
- Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergâh Yayınları, s. 15, 2015, Ankara.
- Veysel Sönmez, *Program Geliştirilmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayınları, 13. Baskı, 2007, s. 360, Ankara.
- Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, s. 44, 2013, Ankara.
- Yusuf Kaplan, "Medreset-üz-Zehra: Üniversite projesi mi, medeniyet projesiyonu mu?" Yeni Şafak Gazetesi, 16 Mart 2012. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusufkaplan/medresetuz-zehr-universite-projesi-mi-medeniyet-projesiyonu-mu-31526>